

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

АРХЕОЛОГІЯ
І ДАВНЯ ІСТОРІЯ
УКРАЇНИ
Випуск 3 (20)

2016
КИЇВ

НАУКОВА СЕРІЯ — ЗАСНОВАНА У 2010 Р.

ВИДАЄТЬСЯ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК

ДОСЛІДЖЕННЯ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ

АРХЕОЛОГІЯ І ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Наукова серія з проблем археології та давньої історії

Дослідження Київського Полісся. — К. : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. — 280 с. + 12 с. вкл.

Випуск є результатом співпраці Інституту археології НАН України та Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника (Генеральний директор Михайлина Л. П., доктор історичних наук)

Серія присвячена публікаціям досліджень з археології та давньої історії України. Висвітлюються питання соціально-економічного розвитку та культурних зв'язків населення України у кам'яному та мідно-бронзовому віках, сторінки з історії киммерійців та скіфів, матеріальна та духовна культура античних греків у Північному Причорномор'ї, етногенез та рання історія слов'ян, розвиток давньоруських міст і сіл, матеріальної культури середньовіччя і нового часу. Видаються нові археологічні матеріали, розвідки з історії археології та архівні джерела.

Для археологів, істориків, краєзнавців, учителів історії, студентів історичних факультетів, усіх, хто цікавиться давньою історією України.

Серія посвящена публикациям исследований по археологии и древней истории Украины. Освещаются вопросы социально-экономического развития и культурных связей населения Украины в каменном и медно-бронзовом веках, страницы по истории киммерийцев и скифов, материальная и духовная культура античных греков в Северном Причерноморье, этногенез и ранняя история славян, развитие древнерусских городов и сел, материальной культуры средневековья и нового времени. Издаются новые археологические материалы, разведки по истории археологии и архивные источники.

Для археологов, историков, краеведов, учителей истории, студентов исторических факультетов, всех, кто интересуется древней историей Украины.

The focus of this series is on archaeology and ancient history of Ukraine study. Problems of social and economic development and cultural relations of the population of Ukraine in the Stone and Copper-Bronze Ages, pages from Cimmerian and Scythian history, material and spiritual culture of the antique Greeks of the Northern Black Sea coast, ethnogenesis and early history of Slavs, development of the Old Rus cities and villages and material culture of Medieval and Modern periods are taken up. Topical archaeological materials, works on the history of archaeology and archival sources are available in the editions.

For archaeologists, historians, local historians, teachers of history, students of history faculties and all those interested in the ancient history of Ukraine.

Засновник та видавець

Інститут археології
Національної академії наук
України

**Свідоцтво
про реєстрацію ЗМІ**
КВ № 17659-6509Р
від 29.03.2011

Адреса редакції:

Україна, 04210, Київ 210,
просп. Героїв Сталінграда, 12
Тел.: (+380-44) 418-61-02
Факс: (+380-44) 418-33-06
E-mail: gorbanenko@gmail.com

Затверджено до друку

Вченою радою Інституту
археології НАН України
14.01.2016, протокол № 1

Усі матеріали рецензовано

Відповідальні за випуск:

О. М. Черняхівська
Л. В. Чміль

Редагування і коректура:

Н. Т. Свешнікової,
О. М. Черняхівської

Рисунки: авторські

Комп'ютерна верстка:

Л. М. Єгорової

Дизайн обкладинки:

Л. В. Чміль

Усі права застережено.

Передрук можливий зі згоди
редакції та авторів статей

ISSN 2227-4952

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ТОЛОЧКО П. П., академік НАН України
СКОРИЙ С. А. (головний редактор), доктор історичних наук, професор

ГОРБАНЕНКО С. А. (відповідальний секретар), кандидат історичних наук

ІВАКІН Г. Ю., член-кореспондент НАН України

КРИЖИЦЬКИЙ С. Д., член-кореспондент НАН України

МОЦЯ О. П., член-кореспондент НАН України

ЧАБАЙ В. П., член-кореспондент НАН України

ЗАЛІЗНЯК Л. Л., доктор історичних наук, професор

ОТРОЩЕНКО В. В., доктор історичних наук, професор

БОЛТРИК Ю. В., кандидат історичних наук

КУЛАКОВСЬКА Л. В., кандидат історичних наук

ПЕТРАУСКАС О. В., кандидат історичних наук

ПОТЄХІНА І. Д., кандидат історичних наук

САМОЙЛОВА Т. Л., кандидат історичних наук

СОН Н. О., кандидат історичних наук

© Інститут археології НАН України, 2016

© Національний Києво-Печерський
історико-культурний заповідник, 2016

Підписано до друку 30.09.2016. Формат 60×84/8. Гарн. Century Schoolbook. Папір офс. Друк офс. Ум.-друк. арк. 32,6. Обл.-вид. арк. 38,5. Тираж 300 екз. Зам. №

Друк на обладнанні видавця: Пшонківський О. В.
цифровими комплексами Konica Minolta bizhub PRO 1050
та Konica Minolta bizhub PRO C1100

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 1500, від 22.09.2003 р.
Тел.: (044) 33-111-42, тел./факс: (0456) 33-21-22,
e-mail: janina-book@ukr.net; www.janina-book@ukr.net

З М І С Т

Передмова
Вступ

СТАТТІ

Залізняк Л. Л. Фінальний палеоліт та мезоліт Київського Полісся
Борисов А. В., Манігда О. В. Досвід розробки і реалізації бази даних археологічних пам'яток для дослідження систем розселення
Серов О. В. Київське Полісся Х—XIII ст. за археологічними даними
Козюба В. К. Давні укріплення півночі Київського Полісся: стан і перспективи дослідження
Чміль Л. В. Істориографія та джерела історії Іванківщини Х—XVIII ст.

ПУБЛІКАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

Переверзев С. В., Сорокун А. А., Хоптинець І. М. Результати археологічних розвідок у зоні відчуження та на півночі Іванківського району Київської області
Переверзев С. В. Дослідження літописного Чорнобиля
Чміль Л. В., Козюба В. К., Чекановський А. А. Археологічні розвідки в Іванківському районі у 2013—2014 рр.
Веремейчик О. М. Старожитності городища Монастирище кінця XII — середини XIII ст. в Любечі

ПИСЕМНІ ПАМ'ЯТКИ

Мишанич Я. О. Полісся в давньоукраїнських літописах
Козюба В. К. Житло, двір, садиба (за матеріалами давньоруської лексики)
Хамайко Н. В. Особливості та характер давньоруської гри у «Тавлі» у писемних та епічних згадках

C O N T E N T S

5 Introduction
6 Preamble

PAPERS

9 *Zaliznyak L. L.* Final Paleolithic and Mesolithic of Kyivan Polissya
24 *Borysov A. V., Manigda O. V.* Experience in archaeological sites database development and implementation for settling systems study
32 *Sierov O. V.* Kyivan Polissya of the 10th—13th centuries according to archaeological data
41 *Koziuba V. K.* Old fortifications in the north of Kyivan Polissya: the conditions and perspectives of research
58 *Chmil L. V.* Historiography and sources of Ivankiv district history (10th—18th centuries)

PUBLICATION OF ARCHAEOLOGICAL MATERIALS

70 *Pereverzev S. V., Sorokun A. A., Hoptinets I. M.* Archaeological survey results in the Exclusion Zone and the north of Ivankiv district (Kyivan region)
85 *Pereverzev S. V.* The annalistic Chernobyl suveys
93 *Chmil L. V., Kozuba V. K., Chekanovskij A. A.* Archaeological surveys in Ivankiv district (2013—2014 years)
99 *Veremeychik O. M.* Monasteryshche settlement's antiquities of the late 12th — mid. 13th centuries in Liubech

WRITTEN SOURCES

109 *Myshanych Ya. O.* Polissya in the ancient Ukrainian chronicles
113 *Koziuba V. K.* Dwelling, yard and homestead (in the Old Rus lexics light)
137 *Khamaiko N. V.* Characteristic features of the Old Rus' game «Tavleya» in written and epic sources

СТАРОДАВНЄ ВИРОБНИЦТВО

- Журухіна О. Ю.* Вироби зі скла з розкопок давнього Чорнобиля
- Сергеева М. С.* Давньоруська різьблена кістка з Чорнобильського городища
- Івакін В. Г., Бібіков Д. В., Оленич А. М.* Нові дані про ремесло і торгівлю давньоруського Вишгорода (за матеріалами досліджень 2013—2015 рр.)
- Оленич А. М.* Процес випалу в давньоруському горні: на прикладі горнів Вишгородського посаду
- Гуць М. О., Оногда О. В., Чміль Л. В.* Керамічні комплекси другої половини XIII — середини XIV ст. з поселень Ходосівка-Рославське та Іванків-3 на Київщині
- Починок Е. Ю.* Гутне виробництво в Іванківському районі на Київському Поліссі

ЕТНОЛОГІЯ

- Гілевич І. Я.* Польові дослідження північних районів Київщини під час підготовки двотомної колективної монографії про Полісся (кінець 1970-х — початок 1980-х рр.): історія та наукові результати
- Ковальчук Н. А.* Обряд «проводи русалок» на північному сході Правобережного Полісся (термінологія, структура, ареалогія)
- Ципишев С. І.* Хліб у звичаєвості Київського Полісся
- Кондратюк О. В.* До питання про статус невістки та ятрівки у традиційній сім'ї
- Васянович О. О.* Сучасний стан збереження архаїчних метеовірувань на території Київського Полісся

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Люта Т. Ю.* З історії функціонування комплексу поліських володінь Київської Софійської митрополічної катедри (XV — перша половина XVII ст.)
- Pawilan K.* Dzieje rodu Hornostajów herbu Hippocentaurus i losy ich archiwów
- Печников В. С.* К истории старообрядческих слобод Киевского Полесья
- Бреяк О. В.* Культурні споруди Київського Полісся
- Стародуб О. В.* Минуле в пам'яті парафіяльного духовенства Радомишльського повіту, зафіксоване на початку XX ст. в опитувальних листах краєзнавця Степана Дроздова
- Крикун Ю. С.* Роль духовенства у збереженні культурних традицій Чорнобильського Полісся
- Чучман Х. Ю.* Родинні архіви поліщуків як відображення епохи (на матеріалах наукових експедицій у зону відчуження Чорнобильської АЕС)

Наші автори
Список скорочень

ANCIENT PRODUCTION

- 147 *Zhurukhina O. Y.* lassware from the Old Chernobyl archaeological excavations
- 152 *Sergheyeva M. S.* Old Rus' carved bone from Chernobyl hillfort
- 160 *Ivakin V. G., Bibikov D. V., Olenych A. M.* New information about Old Rus Vyshgorod crafts and trade (surveys of 2013—2015 years)
- 168 *Olenych A. M.* Firing process in the Old Rus kiln on the example of Vyshgorod trading quarter kilns
- 172 *Gun M. O., Onohda O. V., Chmil L. V.* Ceramic complexes from Khodosivka-Roslavske and Ivankiv-3 settlements of Kyivan region (2nd half of the 13th — mid. 14th centuries)
- 180 *Pochynok E. Yu.* Forest glassmaking in Ivankiv district of Kyivan Polissya

ETHNOLOGY

- 187 *Hilevych I. Ya.* North districts of Kyivan region field explorations during two-volume collective monography about Polissya preparation (late 1970^s — early 1980^s): history and scientific results
- 197 *Kovalchuk N. A.* «Seeing mermaids off» ritual in the north-eastern part of the Right-bank Polissya (terminology, structure and arealogy)
- 203 *Tsyypyshev S. I.* Bread in Kyivan Polissyan customs
- 208 *Kondratiuk O. V.* To the issue of daughter-in-law and sister-in-law statuses in the traditional family
- 213 *Vasianovych O. O.* Current state of archaic meteorological beliefs preservation in Kyivan Polissyan region

HISTORY STUDIES

- 220 *Liuta T. Yu.* From the history of Kyivan St. Sophia Metropolitan See complex of Polissyan possessions functioning (15th — 1st half of the 17th centuries)
- 228 *Pawilan K.* History of the Hornostajs family of Hippocentaurus coat of arms and fate of its archives
- 242 *Piechnikov V. S.* To the history of Kyivan Polissyan Old Believer settlements
- 246 *Breyak O. V.* Kyivan Polissyan cult structures
- 259 *Starodub O. V.* Past in the Radomyshl county parish clergy's memory from the early 20th century questionnaires developed by the local historian Stepan Drozdov
- 265 *Krykun Ju. S.* Clergy's role in Chernobyl Polissyan cultural traditions preservation
- 270 *Chuchman K. Yu.* Family archives of the Polissyan locals as the epoch reflection (based on materials of scientific expeditions to Chernobyl NPP Exclusion Zone)

275 **Our authors**
278 **List of abbreviations**